

Tel de risico- factoren bij elkaar op

Cathy van Tuijl

Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat voortijdig schooluitval het gevolg is van een keten aan processen. Twee belangrijke pijlers onder dit levensloopmodel zijn: onvoldoende basisvaardigheden in taal en rekenen en weinig motivatie voor en betrokkenheid bij onderwijs. In Nederland wordt dit model getoetst in een project Preventie in de Keten. Wellicht wordt hiermee duidelijk welke kwetsbare leerlingen gebaat zijn met extra ondersteuning en hoe docenten hierop in kunnen spelen.

Voortijdig schooluitval (vsv) kan het best voorspeld worden door een opeenstapeling van risicofactoren en niet zozeer door afzonderlijke risicofactoren, daarover zijn veel onderzoekers het eens. Toch komt een aantal risicofactoren in verschillende onderzoeken terug. Vaak voorkomende ingrediënten zijn slechte schoolprestaties, gebrek aan motivatie en betrokkenheid, doublures, verkeerde studiekeuze, laag opgeleide ouders, eenoudergezinnen, vrienden met afwijkend gedrag of middelengebruik. Veel risicofactoren verklaren echter nog niet waarom ze de kans op vsv verhogen: daarvoor is meer aandacht nodig voor achterliggende processen. Het levensloopmodel van vsv en het daaraan gekoppelde onderzoek is een schoolvoorbeeld hiervan.

Met het Preventie in de Keten project wordt wellicht duidelijk welke kwetsbare groep leerlingen in het onderwijs gebaat is met extra ondersteuning en instructie vanaf het moment dat zij met het onderwijs starten. En hoe docenten het best hierop kunnen inspelen. Daarmee zouden de processen die uiteindelijk leiden tot vsv wellicht omgebogen kunnen worden.

Levensloopmodel

Centraal in het levensloopmodel staat dat uitkomsten in de vroege ontwikkeling een stempel drukken op latere mogelijkheden. Kinderen met fikse taalachterstand op de basisschool tref je niet vaak in het vwo. Eenmaal in een bepaald traject is

het lastig een ander traject te gaan volgen. Transitie momenten, zoals schoolintrede en overgang tussen typen onderwijs, zijn mogelijke keerpunten in trajecten en daarom heel belangrijk.

Drie Amerikaanse onderzoeken (zie kader) waarin dezelfde leerlingen jarenlang gevolgd werden geven een consistent beeld van factoren die al heel vroeg spelen, soms als in de peuterschool van kinderen. Deze vroege factoren dragen ook op lange termijn bij aan slechte schoolprestaties en 'disengagement', aan het zich niet betrokken voelen bij het onderwijs. Vsv vanuit dit levensloopmodel heeft aandacht voor de wijze waarop verschillende ontwikkelingsdomeinen elkaar raken (cognitie, emoties) en hoe deze in de loop van de tijd gevormd worden in reactie op de ervaringen die kinderen thuis en op school op doen.

De onderzoeken hebben bijgedragen aan het idee dat vsv een proces van terugtrekking is dat zich soms over vele jaren kan uitspreiden, en waaraan een keten van gebeurtenissen ten grondslag ligt. Hoewel het staken van de onderwijsloopbaan een duidelijk moment is, zijn de eerste tekenen van dit proces veel eerder te traceren. Het levensloopmodel toont aan waar kwetsbaarheid in de ontwikkeling van kinderen zich voordoet en wie het meest kwetsbaar zijn. Goede contacten op school en voldoende basisvaardigheden op gebied van taal en rekenen helpen om kwetsbare leerlingen binnenboord te houden.

Preventie in de keten

In Nederland wordt dit levensloopmodel momenteel getoetst. Binnen het Preventie in de Keten project (zie www.preventie-eindeketen.nl) wordt met basisscholen en (v)mbo-opleidingen gewerkt aan het beter signaleren en voorkomen van de twee kernrisico's voor vsv: onvoldoende prestaties en onbetrokkenheid. Vijf leeftijdsgroepen leerlingen worden drie jaar lang gevolgd. Zo wordt de schoolloopbaan van leerlingen vanaf groep 1 van de basisschool t/m jaar 3 in het mbo in beeld gebracht. Het onderzoek wil antwoord op de volgende vragen: hebben wij leerlingen met risico-opeenhoping die de geschetste processen in hun onderwijsloopbaan ondervinden? En kunnen we docen-

Valt voortijdig schooluitval te voorspellen?

ten in basisonderwijs, vmbo en mbo daartegen wapenen door goede of nog betere ondersteuning en instructie te bieden aan de leerlingen die het het hardst nodig hebben.

De eerste meting in het onderzoek laat zien dat het mbo geen gezins- en omgevingsrisico's in haar registraties opneemt waar de basisschool dat wel doet. In het basisonderwijs zien we dat eind van de basisschool 12 procent van de leerlingen bloot staat aan vsv-specifieke risico-opeenhoping: in de praktijk zal dit percentage hoger zijn omdat veel risico-ouders niet aan onderzoek willen meedoen. Risico's blijken gerelateerd aan verminderd schools functioneren (gedrag, sociaal functioneren en prestaties), minder ouderbetrokkenheid en meer kans op conflictueuze leerkracht-leerlingrelaties. Kwalitatief onderzoek naar verzuim en uitval laat zien dat er binnen mbo grote verschillen zijn tussen afdelingen in waterdichte registratie en lik-op-stuk acties na verzuim. Teveel wordt er vanuit het organisatiebelang (boetes voor verzuim) geredeneerd, te weinig vanuit het belang van leerlingen.

Teveel wordt er vanuit het organisatiebelang geredeneerd, te weinig vanuit het belang van leerlingen.

Ondersteuningsbijeenvakkomsten

In het onderzoek wordt ook het effect van ondersteuningsbijeenvakkomsten op leraren nagegaan. Een deel van de docenten krijgt bij de projectstart ondersteuningsbijeenvakkomsten en een ander deel pas aan het einde: vergelijking van leerlingenontwikkelingen bij de twee groepen docenten moet informatie opleveren over het effect van de ondersteuningsbijeenvakkomsten op de leerlingen. Dat vraagt allereerst om bewustzijn van het belang van basisvaardigheden en motivatie en betrokkenheid van leerlingen (en ouders) voor een goede schoolloopbaan. En daarnaast om praktische handvatten bij taal- en rekenonderwijs en contacten met minder gemotiveerde leerlingen.

In de ondersteuningsbijeenvakkomsten blijken mbo-docenten gebukt te gaan onder telkens wisselende eisen die aan hen en hun onderwijs gesteld worden. Met de komst van de referentieniveaus krijgt taal- en rekenonderwijs opnieuw aandacht, maar knelpunten zijn onvoldoende (ruimte voor) didactische vaardigheden van docenten en grote verschillen tussen de leerlingen. Vergeleken met het basisonderwijs is kennis van en vaardigheid in gedifferentieerde instructie aan zwakke, gemiddelde en bovengemiddelde leerlingen echt een aandachtspunt. Een enkele docent merkt op dat hij geen ruimte meer krijgt om les te geven behalve het commando 'zelfstandig aan het werk'.

Cathy van Tuijl is werkzaam bij Hogeschool Edith Stein

Grondleggers van het levensloopmodel

Alexander, Entwisle en Kabbani hebben in 1982 in het kader van de 'Beginning School Study' een representatieve groep leerlingen gevolgd in een stedelijk gebied (Baltimore) gekenmerkt door hoge werkloosheid, armoede, tienerzwangerschappen en hoge schooluitval. Op basis van werkelijk doorlopen trajecten laten deze onderzoekers zien welke schoolse, ouderlijke en persoonlijke hulpbronnen al vanaf de basisschool bijdragen aan vsv. Opmerkelijk is dat de hulpbronnen van de leerlingen op zesjarige leeftijd bijna zo voorspellend zijn voor vsv als de beschikbare hulpbronnen als ze vijftien jaar zijn. Het belang van deze gegevens schuilt in de geringe beïnvloedbaarheid van adolescenten. In de puberteit zijn leerlingen die aan zichzelf twijfelen, zich vervreemd voelen van school en schoolse zaken en vatbaar voor gedragsproblemen bijna niet meer terug in het spoor van betrokkenheid bij school te krijgen. Ensminger en Slusarcick (1992) volgden ruim 1.200 risicokinderen in een achterstandswijk van Chicago vanaf hun 6e tot en met hun 18e jaar. Zij concluderen dat de hoge risicokinderen uit dit armoedige deel van Chicago zich wellicht sowieso niet thuis voelen op school. Naast slechte schoolprestaties blijkt ook agressief gedrag van jongens in groep 3 van de basisschool een belangrijke voorspeller van vsv. Zij wijzen op processen van confrontatie met autoriteitsfiguren en vervreemding van school. Sociale aanpassing in de eerste jaren van het onderwijs heeft zowel direct als indirect lange termijn gevolgen voor het behalen van een diploma. Jimerson, Egeland, Sroufe en Carlson (2000) volgden 143 risicokinderen vanaf hun 1e levensjaar tot hun 19e. Zij namen in hun onderzoek ook de kwaliteit van de vroege thuisomgeving mee: mate van hechting, kwaliteit van interactie, structuur en grenzen stellen vanaf 6 tot en met 42 maanden. Deze kwaliteit van de thuisomgeving bleek voorspellend voor vsv. Ze slaagden erin met een beperkt aantal variabelen 75 tot 78 procent van de jongeren correct te classificeren als vsv-er of scholier. Jimerson en collega's benadrukken dat vroege ervaringen invloed hebben op zelfwaardering en zelfsturing. Vroege ervaringen leggen ook de basis voor gedragsregulatie en relaties met leeftijdsgenoten en leraren. Onderwijs doet een beroep op verschillende vormen van zelfregulatie die zich in vroege levensjaren ontwikkelt. De kwaliteit van de vroege verzorging bepaalt of kinderen gebruik kunnen maken van latere omgevingsmogelijkheden en -steun. Daarmee voorspelt deze factor de kans op uitval.